

Kuten mielestäni yleensäkin Räisänen elämäntyössä, on tämänkin kirjan suuri anti toiseuden ja uskonnollisen moninaisuuden herkässä ymmärtämisessä. Räisänen on parhaimmillaan tehdessään ”oikeaoppisen” varhaiskristillisyyden vastapuolia – juutalaisuutta, gnostilaisuutta tai kuuluisia ”harhaopettajia” – ymmärrettäväksi. Hän on tarkka, älykäs ja tasapuolinen osoittaessaan, miten lähellä näiden ajatukset usein ovat sellaisten kirjoitusten tulkintoja, jotka kuitenkin päättyivät sinänsä kirjavaan ja moninaiseen ”oikeaoppisten” kristittyjen leiriin. Hän ymmärtää itse kunkin yhteisön inhimillisiä taustoja ja lähtökohtia ja osoittaa aina uudestaan, miten erilaisella mittapuulla ”omia” ja huonommaksi leimattuja ”muita” on arvioitu jopa teologisessa tutkimuksessa. Näin hahmottuu maailma, jossa ei ole oikeassa ja väärässä olijota vaan ainoastaan omista lähtökohdistaan ymmärrettäviä erilaisia ajattelijoita.

Jos Räisänen joskus horjahtaa tasapuolisuuden pyrkimyksestään, se tapahtuu ”omien” kustannuksella. Joskus kristittyjä arvostellaan kriittisemmin kuin oletettuja ulkopuolisia. Näin esimerkiksi luvussa kristittyjen kokemasta vainosta (s. 271–276). Räisänen muistuttaa, että uhrien luku on epäselvä ja että useimmat kristityt eivät koskaan kärsineet marttyyrikuolemaa. Hän nostaa esiin, että kysymys oli vain hajanaisista ja paikallisista vainoista ja että virkavaltaa paljon aktiivisemmin niissä toimivat epäluuloiset naapurit, joihin kristityt olivat tehneet kielteisen vaikutuksen, mahdollisesti näiden aktiivisella käännätyksellä uskoonsa. ”Kristittyjen vainot olivat pohjimmiltaan traaginen seuraus heidän kireistä suhteistaan perinteisiä kultteja harjoittaneisiin naapureihinsa.”

Vaikka tämä ei päällisin puolin ole kovin karkeasti sanottu, jonkinlainen uhreja syyllistävä sivumaku kuitenkin häiritsee. Räisänen antama kuva kristittyjen vainoista ei ole niinkään kaukana juutalaisten asemasta Itä-Euroopassa ennen natsien tuloa.

Enemmistökansojen yleinen vihamielisyys, vierastaminen ja halveksunta purkautuivat sielläkin ajoittaisiksi ja paikallisiksi vainoiksi, joissa juutalaisten enemmistö ei suinkaan kuollut. Silti on mahdoton kuvitella, että Räisänen koskaan kuittaisi pogromeita sillä, että vainot olivat ”traaginen seuraus juutalaisten kireistä suhteista kristillistä kulttia harjoittaviin naapureihinsa” – varsinkaan niin, että aiemmin puhuttaisiin uhrien enemmistöön tekemästä epämiellyttävästä vaikutuksesta ja heidän ärsyttävästä esiintymisestään.

Kirja on merkkiteos, jonka tulisi ehdottomasti kuulua kaikkien teologien ja uskontotieteilijöiden peruskoulutukseen, niin valaiseva se on varhaisen kristinuskon kehityksen ja sen monenkirjavien uskonyhteisöjen ymmärtämisen kannalta. Sillä on runsaasti annettavaa myös intellektuaalisesti suuntautuneille kristityille ja kaikille, jotka arvostavat vankaa humanistista yleistietoa kristinuskon juurista.

Itse toimin seurakuntapappina ja käytin kirjaa viimeksi suunnitellessani rippikoulun oppituntia iankaikisuudesta ja kuolemanjälkeisestä elämästä. Kertasin kirjasta teologisen kehityksen Uuteen testamenttiin asti ja varhaisimman kristinuskon eri ajattelutavat asiasta. Sen jälkeen minun piti tietysti vielä itse ottaa kantaa ja miettiä, mitä minä nyt, kristinuskon edustajana, haluan asiasta rippikoululaisille välittää. Tämä pätee minusta myös kirjan hengelliseen antiin. Se vie siihen asti, mihin hyvä eksegetiikka; moninaisuuden ymmärtämiseen ja väärästä varmuudesta riisumiseen: ”näin me kaikki ajatteleme, koska Raamattu opettaa asiasta selkeästi näin ja kaikki kunnon kristityt ovat aina ajatelleet näin”. Tästä pitää itse jatkaa kysymykseen, miten minä omanlaisenani nykyajan kristittyinä uskon ja ajattelen. Tutkija ei vie ketään sinne asti, mutta ovelle kylläkin.

ANNI PESONEN
TEOL.TRI, JÄRVENPÄÄ

TOM HOLMÉN & VESA
OLLILAINEN (TOIM.)

Juutalainen Jeesus. Studier i exegetik och judaistik av Teologiska fakulteten vid Åbo Akademi. Åbo Akademi 2011. 332 s.

RAIMO HARJULA

Jeesus: Mies myyttien takana. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press 2011. 192s.

Historiallisesta Jeesuksesta on ilmestynyt viime vuosina useita tutkimuksia suomeksi. Sekä *Juutalainen Jeesus* että *Jeesus: Mies myyttien takana* liittyvät Jeesus-tutkimuksen kolmanteen aaltoon. Molemmille on tyypillistä kontekstiuskottavuuden kriteerin soveltaminen historiallisuuden arvioimiseen. Tämä tar koittaa Jeesuksen juutalaisen taustan ottamista vakavasti. Molemmissa kirjoissa kuitenkin korostetaan, että Jeesuksen erityispiirteille on myös jätettävä tilaa. Holménin sanoin ”Jeesuksen näkeminen osana omaa aikaansa ei siis merkitse, että hänet pitäisi ’kloonata’ jostakin varhaisuutalaisesta jo tunnetusta ilmiöstä tai että hänestä piirrettävän kuvan kaikkien erillisten elementtien pitäisi sellaisinaan löytyä varhaisuutalaisuudesta, ikään kuin hänestä tehtäisiin jonkinlaista kollaasia” (s.10).

Holménin ja Ollilaisen toimittama artikkelikokoelma *Juutalainen Jeesus* sisältää kolme osaa. Ensimmäinen keskittyy taustaan ja kontekstiin. Artikkelit käsittelevät varhaisuutalaisuuden syntyä (Nurme-la), juutalaisuutta Jeesuksen ajan hellenistisessä maailmassa (Sandelin) ja Palestiinassa (Koskenniemi). Pienistä päällekkäisyyksistä huolimatta artikkelit tukevat toisiaan. Toisen osan ensimmäinen artikkeli, Holménin ”Kuinka juutalainen Jeesus oli? Pohdinnan ongelmia” keskittyy teoreettisiin ongelmiin histo-

riallisen Jeesuksen tutkimuksessa. Jeesuksen näkeminen juutalaisena vaatii vastausta kahteen kysymykseen. Koska juutalaisuutta ei enää nähdä monoliittisena, on vastattava kysymykseen, minkälainen juutalainen Jeesus oli. Toiseksi on selvitettävä, mikä Jeesuksessa oli erilaista, miten hän erosi muista. Ongelmana on se, että samaa kriteeriä käyttämällä voidaan päätyä hyvin erilaisiin Jeesus-kuviin. Tämän vuoksi varsinkin Galilean kontekstin selvittäminen on tärkeää: ”niin kauan kuin tiedot Galileasta Jeesuksen ajalta sallivat tutkijoiden vapaasti kulkea mooneen eri suuntaan, voi Galilea tai vetoaminen galilealaiseen juutalaisuuteen niin nyt kuin ennenkin toimia mekanismina, joka tuottaa mielin määrin kontekstiuskottavia ’Jeesuksia.’” (s. 106)

Seuraavissa viidessä artikkelissa esitellään osia Jeesuksen henkilökuvaista. Ne käsittelevät Jeesuksen itseymmärrystä (Back), vertauksia (Ollilainen, Yoshimura), konfliktia fariseusten kanssa (Kankaanniemi) ja suhdetta pakanoihin (Sankamo).

Mielenkiintoista on, ettei kirjassa keskitytä ainoastaan historialliseen Jeesukseen vaan myös myöhempiin tulkintoihin Jeesuksesta juutalaisena. Anni Maria Laato käsittelee patristisen ajan käsityksiä Jeesuksen juutalaisesta taustasta. Patristisen ajan teksteissä Jeesus on itsestään selvästi juutalainen, mutta se ei ollut merkittävä teema. Antti Laato esittelee Toledot Jeshu -kirjallisuuden Jeesus-kuvia, joita voidaan pitää vastahistoriana evankeliumeille. Niissä Jeesus esitetään äpäränä, maagikkona ja eksyttäjänä. Tilaa saavat myös Jeesus rabbiinisissa kirjoituksissa (Lindqvist), nykyjuutalaisuuden Jeesus-kuva (Lundgren) sekä Jeesus juutalaisena elokuvissa (Syreeni).

Raimo Harjulan *Jeesus: Mies myyttien takana* on suurelle yleisölle tarkoitettu teos. Kirja on helppolukuinen ja selkeä. Tavoitteena on tutkia historiallista Jeesusta uskontotieteellisestä näkökulmasta. Harju-

la tarkastelee evankeliumeja sakraalibiografiaina, ”pyhinä elämäkertoina, joiden myyttinen uskonnollinen heeros Jeesus on” (s. 20). Koska sankarimyyttien tapaan evankeliumesakin on tapahtunut myyttiytymistä, näiden myyttien symboliikka on avattava, jotta saadaan kosketus historian Jeesukseen.

Historiallisuuden arvioimiseen myös Harjula käyttää kontekstiuskottavuuden kriteeriä: ”Jeesus-kuvan on vastattava aikahistoriallista juutalais-roomalaista kontekstia. Samalla historian Jeesuksen yksilöllisyydelle ja hänen uskottaville erityispiirteille on annettava tilaa” (s. 24). Harjula ei kuitenkaan pohdi kriteerin rajoituksia. Miten erilaisista juutalais-roomalaiseen kulttuuriin sopivista ja kuitenkin yksilöllisistä Jeesus-kuvista valitaan todennäköisin?

Harjula esittää usein toistetun ajatuksen Jeesuksen aviottomuudesta. Hänen mukaansa (s. 40) ”monet seikat” viittaavat siihen, ettei Jeesuksen biologinen isä ollut Joosef. Harjula mainitsee Kelsoksen ja Talmudin, mutta hylkää oikeutetusti ne polemiikkina vailla historiallista todistusarvoa. Harjula tarjoaa todisteeksi Jeesuksen aviottomuudesta sitä, että Jeesusta pilkattiin ”syömäriksi ja juomariksi” (Matt. 11:19). Ne olivat hänen mukaansa mahdollisesti äpärää tarkoittavia haukkumasanoja (s. 35). Perustelu ei kuitenkaan ole vakuuttava. Jäljelle jää Mk 6:1–6, jossa Jeesuksesta puhutaan ”Marian poikana” Joosefia mainitsematta. Yksi selitys tälle on se, että Joosef olisi kuollut. Harjulan mukaan tässä tapauksessa Joosefin kuolemasta olisi kerrottu evankeliumeissa. Mutta miksi Joosefin kuolemasta olisi pitänyt kertoa? Ehkäpä Maria oli tunnetumpi tai merkittävämpi varhaiskristitylle lukijakunnalle?

Harjula esittää, että Jeesuksen julistuksessa radikaalia ja uutta oli lähimmäisenrakkauden ehdoton vaatimus. Hänen mukaansa ”Jumalan rakkaus kaikkia luotuja kohtaan ja

lähimmäisen rakastamisen rajaton velvoite” olivat ”korostuksia, jotka jo pelkkinä ajatuksina herättivät arvostelua osassa fariseuksia ja lainoppineita” (s.112). Toinen vastustusta herättänyt asia Jeesuksen julistuksessa oli Jumalan kutsuminen isäksi, mitä olisi Harjulan mielestä pidetty liian tuttavallisena. Tästä ei kuitenkaan näy merkkiä synoptisissa evankeliumeissa, Johanneksen evankeliumissa kylläkin. Harjulakaan ei tässä kohdassa anna jaevitettä väitettyyn vastustukseen (s. 58).

Paikoin Harjula ei kiinnitä tarpeeksi huomiota evankeliumien välisiin eroihin. Johannes Kastajan asemaa koskeva jännite saa ratkaisunsa ”kehyskertomuksissa”, mutta Harjula viittaa ainoastaan Luukkaan evankeliumiin (1:17, 76). Samoin hänen mukaansa Jeesuksen ja fariseusten välit kiristyivät äärimmilleen, kun Jeesus pääsiäisjuhilla pitää puheen heitä vastaan (Matt 23). Harjula ei perustele, miksi nimenomaan Matteuksen konteksti puheelle olisi historiallinen. Luukkaan evankeliumissa sama puhe on aivan eri kontekstissa (11:39–52).

Osa Harjulan tulkinnoista löytyy eksegeettisestäkin tutkimuksesta. Parhaimmillaan kirja on kohdissa, joissa uskontotieteellisiä näkökulmia esitellään. Niitä olisi voinut tuoda vahvemmin esiin. Varsinkin käsitteet henkipossessio, taudinsiirto, riivatun rooli ja plasebo-ilmiö tuovat valoa evankeliumien parantamiskertomuksien tulkintaan. Näitä käsitteitä olisi voinut avata enemmän. Myös vertailua evankeliumikertomuksiin olisi voinut tehdä enemmän, sillä paikoin esimerkit jäävät irrallisiksi. Esimerkiksi tansanialaisen Mirau-parantajan syvällisempi vertailu Jeesukseen olisi ollut mielenkiintoinen.

SUSANNA ASIKAINEN
TEOL. MAIST., HELSINKI